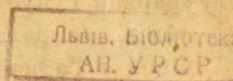


ЛННБ України ім. В. Стефаника



01272395T



Стан музею в 1914—1920 рр.

І: 1914—1919 р.

Першу половину 1914 р. посвятила управа дальшому порядкованню музею в кімнатах першого і другого поверха. Музеальні експонати приміщують ся в габльотах і ново закуплених шафах. У тім часі приступлено також до виготовлення цілком нового каталога, бо старий, будучи лишень звичайним реєстром, не сповнював своєї задачі. Урядуючим управителем був тоді п. Микола Залізняк, і під його проводом працював у музею гурток молодих прихильників музеїництва. В першу чергу підчеркнути тут годять ся заслуги молодого, талановитого археолога, Волод. Гребеняка, який погіб героїською смертю на полі битви. Гребеняк уложив у габльотах археологічні збірки та зладив точний інвентар сього відділу. На жаль вибух війни припинив на довгі роки гарно почате діло.

Прихід російських військ до Галичини оставив і на музею своє тавро. Наслідком численних ревізій і перевертань уложених і змагатинованих експонатів, улягли частинному uszkodженню текстильні вироби. На кінци музей опечатали власти — так, що всяка робота в музею, чи доповнюване збірок стали фізично неможливі. Раз лишень, завдяки заходам дра І. Свенціцького, позволив генерал-губернатор на отворене опечатаних збірок для перевітрення і консервації. Розуміеть ся, що таке одноразове провітрене музею не могло мати великого значіння і наслідком опечатання музею замножили ся молі, які заподіяли багато шкоди, особливо в текстильнім відділі. В часі ревізій пропало кілька штук килимів та ціла збірка гуцульських крісів і пістоль, які підлягли конфіскації як „оружа“.

Втрата ся значно відбила ся на зовнішнім виді ловецького знарядя Гуцульщини. Міль, яка загніздила ся тоді серед килимів, не дала ся довго винищити наслідком продовжування війни у Галичині. А шкода через се повстала просто невіджалувана, бо ся збірка була та ще й сьогодні є найбільша і найкрасша зі збірок придніпрянських килимів і гобелінів, що заховали ся ще на території цілої України.

По відступі російських військ зі Львова в 1915 р. зачав дальшу працю в музею О. Назаріїв, який на першу чергу привів до ладу і законсервував занедбані через ревізії текстильні вироби. Опісля заняв ся порядкованем збірок та незінвентаризованого ще матеріялу, ладячи паралельно початий в 1914 р. каталог. Та вже весною 1916 р. в часі офензиви Брусілова на Львів, Виділ Наук. Товариства рішив вислати найціннійші річи музею до Відня і примістити їх там на час можливої другої окупації Львова. Вкортці спаковано майже половину збірок музею, та алярм показав ся передчасний. Треба було усе на ново розпакувати і укласти, а се потребовало знов до 1 грудня 1917 р., т. є. до часу уступлення О. Назаріїва.

Управа музею переходить до рук дра Степана Рудницького і дра Івана Раковського, яких Виділ Наукового Товариства назначив референтами. На місце О. Назаріїва прийнято нового урядовця, а саме студента філософії Степана Полянського. Нова управа взяла ся передовсім до плянового розділення і уложеня зібраних матеріялів після уложеної програми.

В першу чергу поділено збірки на пять основних відділів, а саме: 1) археологічний; 2) етнографічний; 3) природописний; 4) галерію образів і 5) відділ церковного мистецтва. Для експонатів археології призначено 4, етнографії 3, церковного мистецтва 2, а на галерію образів 1 велику кімнату, яка стала рівночасно реєстраційною салею Наук. Товариства. Так отже вжито на розміщення 4 відділів 10 саль першого поверху; для природи і частини етнографії (дерев'яні вироби і моделі) місця тут уже не стало. Виділ, ідучи на руку управі музею, виповів приватним особам мешкань на другім поверсі і віддав відси 4 кімнати для приміщення там природи і решти етнографії. Сьм способом перший раз в історії музею дістав він відповідний простір; перший раз приступлено до оконч-

ного його упорядкування. Такий розділ відділів і кімнат (5 відділів, 14 кімнат з експонатами + 1 канцелярія + 1 магазин) остав ся аж до кінця 1918 р. Літом сьогож року експонати були розложені після повнешого пляну, музей став упорядкований.

Із зрозумілих причин воєнний час мусів гальмувати комплектуване і збиране нових річий. Всеж таки і в сих тяжких часах удало ся Управі придбати чимало цінних експонатів і цілх готових збірок. Походять вони переважно з дарів; закуплено лишень одну велику етнографічну колекцію.

Літом 1914 р. подарував др. С. Рудницький велику збірку геологічну, петрографічну і палеонтологічну, яку зібрав із своїми учениками в часі численних прогульок по Галичині. Збірка ся стала основою нового підвідділу (геологічного) в природописному кабінеті музею. Рівночасно поступає в музей прекрасна і богата збірка геологічна і палеонтологічна з Кавказу, прислана проф. Ковалевським. Кавказька збірка числить коло 1000 okazів. Обі геологічні збірки описані, ждуть одначе на подрібну обробітку спеціалістів. Окрім сих двох більших суцільних збірок, вилпнуло ще багато дрібних дарів, а саме: учителя з Коломиї І. Михалевського, інж. Януша, бібліотекаря Волод. Дорошенка, дра І. Крип'якевича й інших.

Аж із початком 1913 р., коли провід музею взяли в свої руки др. С. Рудницький і др. І. Раковський, музей навіть при воєнних подіях придбав багато цінних збірок.

Дарш. Покійний проф. Іван Верхратський подарував величаву ентомологічну збірку. Збірка ся стала основою і перлиною на довгу будуччину зоологічного підвідділу. Вона обіймає отсі ряди комах (Insecta):

1. Мотилі (Macro- і Microlepidoptera).
2. Муховці (Diptera).
3. Блощаки (Rhynchota).
4. Болончаки (Hymenoptera).
5. Хрущі (Coleoptera).
6. Саранчуки (Orthoptera).
7. Просігнці (Archiptera).

Найкраще представляють ся мотилі і хрущі, які дають нам майже повну фавну Східної Галичини. Збірка ся

обіймає понад 10.000 примірників. На разі означено і науково розложено мотилів в 43 дерев'яних скляних касетах, які спеціально для цього виписано із за кордону. Означуване інших рядів комах припинене в половині із за дальших воєнних подій. При означуваню і укладаню мотилів велику заслугу поклав звисний лепідоптеролог, пан Август Штекль (Stöckel), який зовсім безінітересовно трудився для музею. Ряд мотилів обіймає 859 гатунків у 3860 примірниках; між боґа-тьома рідкостями заслугують на спеціальну увагу перший раз у Галичині відкриті проф. Верхратським: *Plusia Zosimi* і дві нові відміни *Melittea aurinia* var? і *Pygera* var.? Збірки проф. Верхратського піднесли значіне природописного відділу непомірно так, що треба було для них призначити окрему кімнату. В кінці годить ся піднести, що се перша ентомологічна збірка з українських земель в українських руках.

Дари дра В. Щурата: Урна і слізнця, вкопана 1916 р. біля церкви в Белзці коло Золочева; камяна сокира, найдена в землі в 1906 р. на хуторі Дуба біля Бродів; алябастровий сталактит із печер у Кривчу на Поділї; памятковий медаль із вистави в 1894 р.; польська монета з 1626 р.; медальоник почаївський з Риму.

Др. Володимир Левицький подарував збірку мінералів, яка значно поповнила колекції дра С. Рудницького. Окрім сього вплинуло ще дуже боґато всяких воєнних памяток, як видів, фотографій, відзнак, ілюстрацій, марок. Між сими дарами на перше місце вибивають ся предмети, що зібрав др. І. Крип'якевич, які відносять ся до історії.

Перегляд дарів і добродіїв музею не був би повний, колиб поминено бувшого проф. і ректора політехніки дра Ю. Медвецького і проф. політехніки дра Е. Волощак.

Др. Ю. Медвецький записав Наук. Товариству свою неоцінену геологічну бібліотеку. Звідси вилучено і передано до музею гарну колекцію геологічних і топографічних карт та пропам'ятну книгу, яку жертвувала львівська політехніка дру Медвецькому.

Др. Е. Волощак віддав знов музеєви дублети прекрасного і боґатого зільника, в якому зібрані рослини не лишень Галичини, але й інших земель Австрії. Зільник, науково описаний самим колектором, має кільканайцять тисяч рослин.

Задля браку обстанови і місця, він покищо замагазинований, та всеж творить основу ботанічного підвідділу. І подібно як при збірках І. Верхратського, можемо й тут із задоволенням зазначити, що зільник дра Е. Волощак, се перша збірка українських рослин в українських руках.

Закупив. Дуже гарним набутком стала збірка цінних і оригінальних домашніх виробів Гуцульщини. Збірку сю, яка обіймає 1078 найрізнішших предметів, закуплено за суму 8.000 корон від удова по бл. п. інж. Червінським. У сій колекції є такі річі: 3 писані киятарі, гуні, гачі, 15 навривал, 14 великих килимів Галицької України, 5 фрагментів килимів збаражських, сорочки мережані мужеські і жіночі (35), мережані рукави (12), 9 сукопних дзюбенек, 25 крайок, 44 вишивок, 40 гердавів, 3 чільця, 53 штук гачкових виробів, 27 гуцульських кахель, 2 пари жовтих сапанців, 11 пар ходаків, 27 збанків, 9 вазонків, 4 тарілки, 14 мисок, 12 блюдечок, 236 предметів гуцульської кераміки, 24 фотографій і образців, 1 старий церковний малюнок, 1 різьблений і пацьорками набиваний столик, 1 різьблене деревляне сідло, 4 деревляні моделі, 3 скрині, 9 топирців і палиць, 6 шкіряних чересів, 4 табівки і тайстри, 6 порошниць, 215 добірних гуцульських писанок із Жаба і Косова, 2 мисники. Окрім сього чимало всяких домашніх дрібниць щоденного ужитку Гуцулів, 10 файок, 31 артистичних різьб Шкрибляків, Мегеденюка і Семенюка, 62 різних деревляних посуд, переважно різьблених, 49 комплектних наміст пацьоркових і коралевих, 14 мужеських нагрудних хрестів, 120 штук домашніх виробів із мосяжу.

В збірці сій вибивають ся на перше місце мосяжні предмети; се переважно старі, тепер уже дуже рідкі експонати, які вже й перед війною тяжко було придбати. Окрім сього велику вартість представляють старі килими і череси, як також різьби в дереві й металю. Збіркою сею скомплетував музей надто різкі браки в гуцульській етнографії, майже 90% набутих предметів зовсім нові, інші дублети. Набуте збірки Червінського треба уважати для розвою музею дуже щасливим випадком, тим більше, що вона вже була призначена для одного із заграничних музеїв.

Вже сей короткий огляд розвитку музею в 1918 р. свідчить про значне його розширення й упорядковане. Оправданий

був тоді оптимізм музейної комісії, яка надіяла ся скорого отвореня музею не лиш для тісного гуртка спеціалістів дослідників, але й для широких кругів відвідувачів. Та грядучі воєнні події перечеркнули її надії немилосердно.

Після розпаду Австрії в осени 1918 р. розгоріла ся довга українсько-польська війна. Усі красші сили народу захопила боротьба за незалежність. Дбати за дальший розвій музею в такім зриві народу не було ані часу, ані нагоди. Одна частина співробітників пішла в армію, другі мусіли шукати захисту на чужині. В часі ~~надолістових~~ ~~уличних~~ боїв у Львові потерпів і наш музей. Стріли й детонації розторожили значну частину вікон, кулеметні кулі поробили замітні шкоди в галерії образів. Ушкоджені: портрет Франка — кисти Труша, портрет Костомарова — кисти Г'є, та могила Шевченка — кисти Труша. Побіч сього зістали подіравлені габльота й килими. Ще тяжші хвилини перебув музей після відступу українських військ зі Львова та в часі його облоги. Брак фондів, недостача робітників, застій усякого житя, а в кінці компетне відрізане Львова від краю, який все таки давав головну масу нових експонатів, усе те спричинило застій. Протягом зими 1918 р. і цілого 1919 р. в музей не поступили майже ніякі нові набутки.

В сїм також часі наступили дуже некорисні зміни в розположеню музею, які посунули назад цілий його буйний розвій 1918 р., які знівечили великий вклад безкорисної праці, вложеної в се діло. Наслідком ріжних обставин музей стратив 4 кімнати другого поверха та канцелярію і маґазин першого поверха, які пішли знов під приватне помешканє. Через таке зменшенє простору, треба було розложені вже предмети вдруге скупчити в скринях і габльотах. Музей силою обставин стає знов маґазином, в яким усяка праця стала утруднена. Такі переносини і змінюване розміщення предметів стало причиною руїни цілої збірки деревляних виробів, а геологічна збірка значно втратила на своїй вартості, наслідком затрати описів експонатів.

Війна поклала своє тавро тяжке на музею. Щирі заходи і томлячі праці співробітників і музейної комісії розбили ся мимо початкових великих успіхів. Тверда дійсність нівечить і ломить мрію і надію музейної комісії і Виділу Наукового

Товариства, надію на шкоре отворене і відданє музею його власникови — Нації.

Рік 1919 закінчено таким білянсом експонатів: Усіх вписаних у катальог чисел було 14.173, з сього припадає на

відділ археологічний	6281
„ етнографічний	9736
„ церковного мистецтва	232
„ природописний понад	1000
галерія образів	25 чисел.

Юрій і Степан Полянські.

II. 1920 р.

До червня 1920 р. музей і на далі був у таким самим ставі замагазинованя, в яким бачимо його попереднього року. В половині липня приняла музейна комісія сталого робітника, д. Юрія Полянського, припоручаючи йому передовсім консервацію і нагляд над збірками. Ніхто з учасників праць у музею не думав, що якраз сього року, в розгарі тяжких воєнних переходів, здійснить ся давня мрія музейної комісії, що музей буде остаточно упорядкований і відданий до прилюдного ужитку.

Виділ Наукового Товариства оставив музейній комісії провід, ініціативу та адміністрацію музею. В 1920 р. проводив комісії голова артист Іван Труш, який вложив багато праці і знання для успішного покінчення плянових робіт; окрім голови в склад комісії входили отсі панове: д-р. О. Саєвич, д-р. І. Раковський (рівночасно референт музейних справ перед Виділом), д-р. І. Крип'якевич, д-р. Л. Рожанський, д-р. Ф. Колесса, д-р. В. Щурат, проф. М. Тершаковець, інж. Ю. Мудрак, В. Гнатюк і д-р. О. Пеленський.

Початком праць була проба влаштування гуцульської вистави в хосен голодуючих Гуцулів. У музею призивало ся вже так багато річй з Гуцульщини, що сміло можна було перевести такий проєкт у дійсність. Передовсім треба було виділити з усіх музейних відділів експонати, що відносять ся до побуту Гуцулів та уложити їх в одній більшій кімнаті. Швидко одначе показало ся, що отворене одного лишень відділу, без

нарушення порядку усіх інших збірок, просто немислиме. Через вибиране з відділів предметів на гуцульську виставу впровадило ся замішане в систематиці цих відділів, яке збільшувала ще та обставина, що для вистави треба було випрятати з під експонатів одну велику салью — і тим самим збірки відси заборані порозміщувати по інших саях. Праця така укладала ся тим труднійше, що наслідком стиснення простору в 1919 р., годі було зорентувати ся в переладованих маґазинах. Одним словом частинне упорядковане музею і відкрите лиш одної гуцульської збірки було неможливе до переведення, треба було на основі широко обдуманого пляну на ново упорядкувати усі збірки, треба було приступити до відкриття музею.

Праці, що зміряли до відкриття, виконано протягом дуже короткого часу (від 15/VIII до 30/X 1920), головню завдяки енергії й безкорисній праці д. І. Труша і дра І. Раковського. Окрім обох цих членів музейної комісії працювали ще урядник музею Юрій Полянський, дістар І. Полянський та д. М. Матчак, який упорядкував безкорисно велику нумізматичну збірку.

Першою умовою успішної праці було розширенє тісного поміщення музею. До тепер музей мав у своєму розпорядженю 9 кімнат (I—VII, IX—X) і два вестібулї (а, б) першого, та 3 кімнати другого поверха. Для збільшення простору взято з під приватного помешканя велику і гарну кімнату ч. VIII, яка мала легке полученє з іншими саями першого поверха. Та не лише з браком простору треба було бороти ся, але також із недостатчею відповідної обстанови. Останні ґабльоти і шафи справлено ще в 1914 р., від того часу прибуло до музею багато нових експонатів, які до тепер не мали відповідного приміщення. Недоставало не тільки обстанови, недоставало й гроша на купно нових скляних шаф і ґабльотів. Вправді Виділ прийшов музейній комісії з допомогою 10.000 м. п., та сума ся далеко не могла покрити навіть найконечнійших за-потребовань.

Всі отсі труднощі до купи примусили вже заздалегідь призначити дві темнійші кімнати (IX і X) на майбутнє, в якому прийшло ся примістити всі ті річи, які з різних причин не можна було віддати до прилюдного ужитку. Остаточню вирі-

шено, що обстановка й фонди дозволяють покищо на відкрите музею в вісьмох кімнатах (I—VIII) першого поверха, оставляючи решту на красший час.

Рівночасно з адаптацією і ремонтом кімнат, на які видано 4.000 м. п., переведено нове угруповане музейного матеріалу, розбиваючи усі збірки на 8 основних відділів, а саме:

1. Археологія.
2. Етнографія.
3. Галерія модерного мистецтва.
4. Галерія старого церковного мистецтва.
5. Кераміка.
6. Історичний відділ.
7. Архів карт та ілюстрацій.
8. Природописний відділ.

В кімнатах першого поверха маємо експонати перших шістьох відділів. На природу і архів призначено 3 кімнати другого поверха. З технічних причин годі було предмети так розложити, щоби кождий відділ мав свої окремі кімнати. Загальний образ музею подає отсе зіставлене:

Саля I містить кераміку; вона остала ся в такім самім стані, в яким була до 1920 р.

Саля II призначена на етнографічні предмети Гуцульщини. Відси забрано всі інші експонати так, що ся саля дає майже повний образ побуту і домашнього промислу східних Карпат, за виїмком кераміки, що полишила ся в салі I, і дерев'яних виробів, на які в сій салі не було ані місця, ані обстанови.

Саля III, найбільша саля музею, є рівночасно рецепційною салею Наукового Товариства. На стінах розміщені величаві, старі килими придніпрянської України, в габлятах вишивки народні та українські національні музичні інструменти.

Саля IV містить галерію модерного мистецтва. Щоб осягнути хоч мінімальні вимоги освітлення, треба було сю кімнату основно ремонтувати. Зашальовано два бокові вікна і вишальовано на ново стіни. Окрім сього зроблено для сеї салі нову каналу по проєкту д. І. Труша.

Саля V не представляє собою єдності, бо в ній попри старе церковне мистецтво (малюнок і різьба) бачимо ще портрети гетьманів, нумізматичну колекцію та велику збірку пи-

санок, які одначе поміщені в закритих габльотах. Саля ново мальована.

Саля VI дає гарну збірку текстильних виробів Придні-прящини, серед яких вибиваєть ся на перше місце своїм багатством і красою збірка укр. гафтів XVIII та чорні килими. На ново-закуплених підставах порозвішувано добірні полтав-ські плахти.

Саля VII містить знаряди і глиняну посуду бронзової та залізної доби України.

Саля VIII переповнена багатими збірками палео- і нео-літу обох Україн.

Так приблизно представляєть ся розміщення збірок музея і в такім стані віддано їх дня 31/X 1920 р. до прилюдного ужитку. Саля IX остала ся магазином решти етнографії і де-ревляних виробів, саля X магазином решти галерії церковного мистецтва.

З огляду на се, що плян перегруповання матеріялу був зовсім новий, треба було дуже багато праці вложити в технічні роботи, які тягнули ся майже 2 місяці. Плян розміщення від-ділів і артистичного уложеня предметів випрацював голова комісії, артист маляр І. Труш. Взагалі всіми працями в музею кермував д. І. Труш, що все таки при дуже скромній обста-нові і ще скромніших фондах зумів викликати сильне вра-жінє, яке зробило відкрите музею на загал зібраної публіки.

Святочне відкрите музею наступило дня 31 жовтня, 1921 р. о 12 год. в полудне. Громадян, що численно зібрали ся у великій гобеліновій салі, привитав іменем Виділу голова То-варинства др. В. Щурат, а др. І. Раковський даючи ко-роткий перегляд історії музею, вказав на багатства, які скри-вають ся в мурах сього Українського Національного Музею ім. Шевченка. Фактичного відкриття музею доконав святоч-ною промовою голова комісії д. І. Труш. Бесідник підніє, що конечність сотвореня огнища національної культури му-сить усунути всі труднощі, які приносять війна. Друга частина промови була програмою будучих праць музейної комісії. Іменем присутних громадян подякував за привіт і за відкрите музею п. Ю. Романчук, сеніор дійсних членів Товариства, та п. К. Малицька в імені українського жіноцтва. На за-кінченє перечитано привітні псьма й телеграми.

По святочнім відкритю члени музейної комісії опроваджували громадян по саях, пояснюючи значіне предметів.

Тому, що вся увага комісії звернена була на впорядковане і відкрите музею — нових набутоків у порівнянню до давнійших років начислюють ся відносно небогато.

Дари. Само відкрите музею знайшло відгомін, бо від сеї хвилини стали напливати дари частійше. Передовсім же належить тут зазначити дар дд. С. Кузика і М. Яцкова, які в імени тов. „Відбудова“ зложили при відкритю 10.000 мп. на закупню обстанови і нових експонатів.

а) Галерія образів збогачена портретом М. Лисенка, кисти І. Труша; його закупив для музею за 25.000 мп. Укр. Кредитовий Союз. Окрім сього вплинула ще збірка рисунків (12) Олени Кульчицької та вісім малюнків художника М. Балицького (Вихор) з Херсонщини.

б) Природописний відділ одержав від інспектора дра М. Коцюби кілька гарно законсервованих і рідких зоологічних препаратів, а від п. Торонської кости ділювіяльних ссавців (*Rhinoceros*?), найдені в Підмихайлівцях, Рогатинського повіта. Ю. Полянський подарував петрографічну збірку з Альп.

в) Археологія не виказує майже ніяких нових прибутків за виїмком кількох кам'яних ножикиів, дар д. Ю. Пясецького.

г) Найбільші прибутки виказує відділ історичний. Ріжні інституції віддали безкорисно до музею предмети, що відносять ся до історії останніх воєнних літ. На перше місце вибиваєть ся тут збірка фотографій (коло 360 штук), що відносять ся до історії української галицької армії. Збірку сю, заосмотрену точними поясненнями, прислали полонені Г. А. з табору в Тухолі. Дрібнійші дари вплинули до музею від отсих осіб: д. Вол. Огоновського, полковника Ол. Благодіра, дра Ст. Барана, М. Чесника, Ю. Косача (прекрасний срібний кинжал), М. Шпитковського, М. Матчака, І. Чмоли, п-ни С. Гібайлівної (срібна римська монета).

д) До архіву карт та ілюстрацій вплинуло 61 карт і 86 ілюстрацій головню із Бібліотеки Наук. Товариства.

Закупна. Із фонду тов. „Відбудова“ закуплено від д. Теодоровича за суму 5.000 мп. великий альбом фотографій

И-64 813

(334 штук) Укр. Січ. Стрільців із років 1914—1918, та пре-
гарні зразки миргородської кераміки. З фондів Вдїлу Наук.
Тов. закуплено обстанову для салї IV і VI.

Загальний стан музею унаглядноє отсе зіставленє:

Відділ :	Прибуло в 1920 р.	Стан з кінцем 1920 р.
археологія	4	6285
історичний	447	447
модер. мистец.	4	29
церков. мистецтво	5	237
керамічний	8	9748
етнографічний	12	
природописний	39	1039
архів карт	147	450

Загальний приріст музею виносить 666 предметів, а ка-
тальог виказує 15.047 чисел. Від падолиста до кінця грудня
відвідало музей 275 осіб.

Ю. Полянський.



33-144.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И 64813

16

672312

III

И-64.813